

# Les dones i la sociabilitat cuidadora

Montserrat Soronellas Masdeu, Universitat Rovira i Virgili

S'entén per sociabilitat, el conjunt de relacions socials, formalitzades o no en associacions, que les persones estableixen fora de casa. Exercim la sociabilitat quan ens relacionem amb altres persones, la qual cosa és essencial perquè som éssers socials que necessitem el suport i la comunicació amb altres. Sociabilitzem fora de casa, quan sortim de l'espai de relacions domèstiques en les quals ens sentim còmodes i protegides: a la feina amb les persones amb qui treballem; en el temps de lleure amb les amistats; a les associacions en què participem, a l'escola, al carrer, a les botigues, practicant esport o fent voluntariat.

La vinculació de la sociabilitat al context extradomèstic ha portat a posar en valor les sociabilitats masculines (que giren al voltant de l'acció política i econòmica) i ha format un tel d'invisibilitat sobre les sociabilitats específiques de les dones que també les han tingudes, malgrat que han tingut una vida més centrada en la casa i en les relacions amb les persones de la família. El meu objectiu no és rescatar les sociabilitats de les dones, des del punt de vista de reivindicar que també han participat històricament en l'associacionisme (efectivament ha estat així), sinó posar l'èmfasi en què les activitats que les dones han exercit històricament i que han estat centrades a tenir cura de les persones, també han propiciat l'existència de formes de sociabilitat essencials a les quals hem donat menys significació social. Em centraré en la sociabilitat que les dones han desenvolupat de manera genuïna, amb altres dones, arran de tenir cura de les necessitats bàsiques de les persones de la família. Posaré de relleu el veïnat i les relacions amb la família extensa

que en moments puntuals, o de manera estructural, poden facilitar l'establiment de vincles de suport entre dones. Des del meu punt de vista, la sociabilitat més practicada per les dones s'ha centrat en la relació amb altres dones i ha tingut històricament un caràcter mutual i solidari amb l'objectiu de resoldre les incidències de l'organització social de la cura de les persones, una tasca molt complexa i essencial de la qual n'han estat i en són responsables les dones, sovint en col·laboració amb altres dones.

El lloc on s'ha desenvolupat l'activitat social essencial de les dones és l'espai domèstic i això ha estat així durant segles. La seva raó existencial ha sigut sostenir la vida dels altres, fer possible l'existència de les persones properes amb les quals estan unides per vincles familiars o de proximitat. La resolució de les necessitats que puguem tenir com a persones cada dia i al llarg de totes les etapes de la nostra vida compromet la vida de les dones molt més que la dels homes. És un fet que, avui, malgrat els esforços que fem com a societat per arribar a assolir el que en diem igualtat de gènere, les dones encara sostenim la càrrega de la cura perquè ens han fet sentir obligades a estar pels altres, a comprometre'ns a cuidar. Aquest sentiment d'obligació no és pas natural, la nostra societat l'ha naturalitzat fins a considerar-lo tots plegats un atribut essencial d'una suposada feminitat biològica, però no ho és. L'obligació de cuidar se'ns ha transmès socialment, de generació en generació. Les cultures de la cura han anat transmetent-se entre dones i han deixat els homes lliures de l'obligació de cuidar.

Cuidar les persones i proveir-les de tot el que



Malgrat que els homes actualment ja fan algunes feines de l'àmbit domèstic, encara les dones són les que més s'ocupen de la canalla com en aquesta fotografia en què veiem una dona jove passejant el fill en cotxet aquest estiu al corraló de l'Hort de la Sorda de Riudoms.  
Foto: arxiu CERAP.

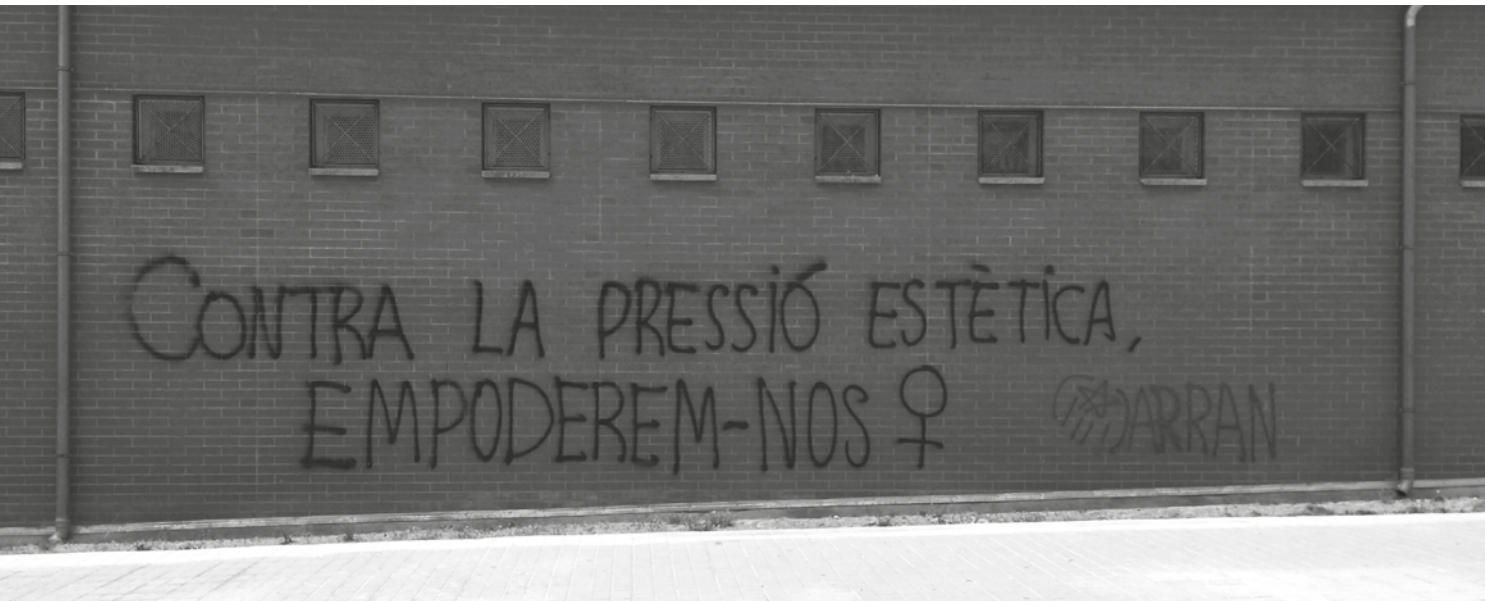
necessiten per sobreviure cada dia de la vida, però especialment en moments de feblesa com la infantesa i la vellesa, és una tasca essencial, però no ha tingut aquesta consideració. La nostra societat ha donat un més alt valor a la producció de béns i capitals que a la reproducció de les persones i és així que les feines que diàriament han fet les dones durant generacions han esdevingut invisibles. Aquesta manera de pensar l'atribució de tasques socials ha creat una situació de gran desigualtat entre homes i dones (la «bretxa de gènere») i ha provocat que les dones siguin més pobres, més dependents, que tinguin feines més precàries, que els costi més assolir l'èxit professional, que hagin participat menys en associacions i moviments socials, que hagin tingut menys capacitat de participació social, econòmica i política. És així que les dones sembla que no hi siguem, com si no haguéssim passat per aquest món malgrat haver contribuït tant a sostenir-lo.

Un cop fetes aquestes consideracions, torno al propòsit inicial que era fer en aquest text un homenatge a la sociabilitat que les dones han construït tenint cura de les persones. Poso l'accent en el fet que es tracta d'una

sociabilitat basada en vincles mutuels que tenen l'objectiu d'intercanviar suports per organitzar els treballs de tenir cura de les persones. Fins fa cinquanta anys aquesta organització era simple, es cuidava la gent a casa i qui cuidava eren les dones de casa. No hi havia un estat

**«El parentiu, com el gènere, distribueix les responsabilitats de cuidar de manera desigual i jeràrquica i són les dones les que es responsabilitzen d'uns treballs que tenen recompensa emocional, però no valor social»**

del benestar que proveís cap recurs assistencial més enllà d'algunes residències destinades a gent gran sense recursos econòmics o familiars. La canalla es cuidava entre casa i l'escola i dels malalts també se'n tenia cura



Aquesta primavera de 2021 a Riudoms han aparegut diverses pintades feministes com la que aquí queda retratada, a la paret posterior de l'edifici de l'institut Joan Guinjoan on hi llegim «Contra la pressió estètica, empoderem-nos». Foto: arxiu CERAP.

a casa amb el suport d'un sistema de salut molt precari que encara no era universal. A les cases hi conviuen fins a tres generacions i en condicions normals hi havia prou dones com per garantir una correcta organització domèstica. El sistema funcionava a partir de l'intercanvi recíproc i intergeneracional de treball reproductiu (les mares cuidaven els fills i les joves cuidaven els sogres), un model que la societat en general encara avui té molt present en l'imaginari i que, en bona mesura, les dones ens sentim pressionades a seguir, tot i que sense tenir avui la disponibilitat o les ganes de fer-ho.

Explorem una mica com han col·laborat les dones entre elles per poder dur a terme totes les tasques que calen per cuidar: alimentar, vestir, endreçar, rentar, acompanyar, estimar, educar, compartir, ajudar i donar suport als membres de la família. Per il·lustrar-ho començaré prenent en consideració un entorn de sociabilitat que havia estat molt quotidià i que avui, amb la urbanització de la societat, ha perdut bona part del seu significat. Em refereixo al veïnat.

Les relacions de veïnat estaven suportades per les dones, eren elles les que travaven relacions estretes que servien per donar-se suport les unes a les altres. De la mateixa manera que els homes s'ajudaven al tros tornant-se el jornal, les veïnes s'ajudaven en les feines de casa o en la supervisió de les criatures o, també, en la

vigilància d'una persona gran o un malalt. El veïnat era un nucli proveïdor de recursos per solucionar les urgències que poguessin aparèixer a casa i les dones sabien que podien comptar amb les veïnes per tancar els forats que sorgien en l'organització de les obligacions de la cura. A banda de les situacions més quotidianes i diàries, el suport de les veïnes tenia lloc també en moments excepcionals relacionats, per exemple, amb la celebració de ritus de pas en motiu de la mort, el casament o el naixement d'algun membre de la família. L'ajut per a la preparació dels àpats o el préstec puntual d'alguns estris o mobiliari que s'hagués de menester. Aquestes relacions de solidaritat veïnal es teixien i consolidaven també en el temps considerat de lleure. Trobar-se a les tardes per cosir en algun balcó o a la sala o a l'entrada d'alguna de les cases de les veïnes; ajuntar-se per jugar a cartes o simplement per parlar, a la fresca. Al voltant de la cura hi havia, en clau de gènere, una sociabilitat que vehiculava ajuda mútua, que era també un espai d'aprenentatge, d'oci i de relació social essencial de les dones que s'exercia i es gaudia a part de l'espai i del temps dels homes.

Les relacions amb els parents també han estat fonamentals en la configuració de la sociabilitat de les dones des de dos punts de vista: perquè les dones han estat, i són encara ara, agents aglutinadors de les

relacions familiars (les trobades familiars s'acostumen a sostenir en el treball i l'esforç d'almenys una dona); i perquè estableixen vincles de col·laboració amb altres dones de la família per atendre'n els membres que ho necessiten. La relació de parentiu obliga a cuidar més les dones que els homes, més les filles que els fills, més les mares i àvies que els pares i avis. El parentiu, com el gènere, distribueix les responsabilitats de cuidar de manera desigual i jeràrquica i són les dones les que es responsabilitzen d'uns treballs que tenen recompensa emocional, però no valor social. Les dones de la família es donen suport i s'uneixen en el que s'anomenen les cadenes de la cura en les quals es teixeixen vincles de sociabilitat i es constitueixen espais de relació i de complicitat. Aquests vincles ara són més vigents que fa cinquanta anys, atès que les famílies i les dones estan menys disposades o tenen menys disponibilitat per cuidar i necessiten més suports que sempre acaben provenint

**«Cada dona de Riudoms podria aportar la seva veu per deixar en evidència la gran desigualtat amb què les dones han assumit la responsabilitat de les feines de casa»**

d'altres dones, de dins o de fora de la família.

El número 230 del *Lo Floc*, dedicat a les dones de Riudoms, dóna el context i aporta els testimonis que poden corroborar la reflexió que faig en aquest article. Carles Martí rescata el paper de la dona en la societat tradicional i la gran incidència que tenia (i encara té) l'educació de la canalla en el gènere que els corresponia. La costura, l'educació, ens diu Martí, curta i fugaç i una moral molt treballada i restrictiva que reclòia les dones en el cercle de la casa i l'església. És en aquest context que es construeix el model de vida i el sistema moral d'unes dones que han viscut abocades a cuidar i que han teixit, a través de la cura, silenciosament, les seves pròpies sociabilitats. La vida d'Angelina Giol, per exemple, pagesa incansable que ha cuidat la família i el mas com una sola cosa i que relata tan bé la separació tradicional dels rols de gènere: les dones tenen una gran capacitat de treball, ens

diu, «tot ho abracen, porten la batuta de les cases». Un testimoni esplèndid del tema d'aquest article, malgrat que els anys de la vida al mas no li van permetre teixir gaires sociabilitats. També la Maria de cal Platxat és un testimoni molt interessant d'una dona que va intentar viure la vida sense seguir el model determinat per les dones de la seva època, però també va cuidar i va ser, precisament, el fet de tenir cura de la seva mare el que li va donar la cobertura social necessària per sentir-se lliure de no formar la seva pròpia família com feien la majoria de dones. Més enllà d'aquests dos testimonis, cada dona de Riudoms, cada dona de cada poble i ciutat podria aportar la seva veu per deixar en evidència la gran desigualtat amb què les dones han assumit la responsabilitat de les feines de casa i de l'atenció a les persones de casa. Ho han hagut de fer soles i en companyia d'altres dones perquè els homes n'han estat històricament alliberats. Ara que la societat i les famílies i les dones han canviat tant (en donen testimoni les riudomenques destacades al final del número especial de la revista); ara que les dones ja som protagonistes de l'espai públic, ens cal fer entrar els homes a l'espai privat i responsabilitzar-los de fer-se càrrec dels altres i, per aconseguir-ho, hem de posar en valor això que la pandèmia ens ha deixat tan radicalment clar: que ens anirà millor si ens focalitzem a ser una societat cuidadora i ens organitzem bé per poder-ho ser. »



Cuidar les persones i proveir-les de tot el que necessiten per sobreviure cada dia (dinar, sopar, roba neta i planxada, casa endreçada, etc.) és una tasca essencial, una feina que durant generacions han fet les dones en exclusiva. En aquesta imatge hi veiem als fogons Maria Ferré Llorba, la mare de la Roser Guinjoan entrevistada a les pàgines 6-11. Foto: arxiu de la família Guinjoan Ferré.